

Oleh Sokolovskyi,

doktor habilitowany, docent

Żytomierskiego Uniwersytetu Państwowego imienia Iwana Franki

ORCID: 0000-0003-2228-3040

osokol_83@ukr.net

Lyudmyla Horokhova,

doktor nauk filozoficznych, docent

Żytomierskiego Uniwersytetu Państwowego imienia Iwana Franki

ORCID: 0000-0002-5114-523X

_glv@ukr.net

GENEZA DOKTRYNALNEGO KONTEKSTU MARIOLOGII W TEOLOGII KATOLICKIEJ

Dyskurs filozoficzny i teologiczny oraz doktrynalne podejście szkół dominikańskich i franciszkańskich w kontekście interpretacji problematyki mariologicznej są analizowane w tym artykule. Udowodniono, że ukształtowanie się podstaw teologicznych kultu Maryi Panny jest nierozzerwalnie związane z doktryną chrystologiczną, która powstała w okresie soborów powszechnych. Dogmaty teologiczne Kościoła rzymskokatolickiego o Niepokalanym Poczęciu, o Wniebowzięciu Maryi Panny uzupełniają chrześcijański dogmat o boskości Jezusa Chrystusa, wyjaśniając istnienie w jednej osobie natury boskiej i ludzkiej oraz woli boskiej i ludzkiej. W artykule także została przeanalizowana doktryna katolicka o roli Maryi Panny w dziele zbawienia i jej macierzyńskiego wstawiennictwa, prowadzącego do przyjęcia przez wszystkich ludzi Jezusa Zbawiciela i ukształtowania w wierzących obrazu Syna Bożego.

Słowa kluczowe: mariologia, antropologia, chrystologia, teologia katolicka, istnienie, dogmaty teologiczne, tolerancja religijna.

Олег Соколовський, Людмила Горохова. Генеза доктринального контексту маріології в католицькій теології

Проаналізовано філософсько-богословський дискурс та доктринальний підхід домініканської та францисканської шкіл у розумінні та тлумаченні богородничої проблематики. Доведено, що становлення теологічних засад культу Діви Марії невід'ємне від христологічного вчення, сформованого в період Вселенських соборів. Богородничі догмати Римо-Католицької Церкви про Боговтілення, про Непорочне Зачаття, про Успіння та Небовзяття Марії Богородиці доповнюють християнську догму про боголюдськість Ісуса Христа, пояснюючи існування в одній особі божественної та людської природи та божественної і людської волі. Проаналізована католицьке вчення про роль Діви Марії у справі спасіння і її материнському заступництві, яке веде до прийняття всіма людьми Ісуса як свого Спасителя та формування у віруючих образу Божого Сина.

Ключові слова: маріологія, антропологія, христологія, католицька теологія, буття, богородничі догмати, релігійна толерантність.

Oleh Sokolovskyi, Lyudmyla Horokhova. The Genesis of the Doctrinal Context of Mariology in Catholic Theology

The philosophical and theological discourse and doctrinal approach of the Dominican and Franciscan schools in understanding and interpreting the issues of the Virgin Mary are analyzed. It is proved that the formation of the theological foundations of the cult of the Virgin Mary is inseparable from the Christological doctrine formed during the Ecumenical Councils. The theological dogmas of the Roman Catholic Church about the Incarnation, the Immaculate Conception, the Assumption and the Assumption of the Virgin Mary complement the Christian dogma of the divinity of Jesus Christ, explaining the existence in one person of divine and human nature and divine and human will. The Catholic doctrine of the role of the Virgin Mary in the cause

of salvation and her maternal intercession is analyzed, which leads to the acceptance by all people of Jesus as their Savior and the formation of the image of the Son of God in believers. It has been established that Christian culture, as an integral spiritual tradition, removes the divine status of a woman, but leaves behind her the most important functions of the birth of the living God Jesus Christ and protection of the whole human race. Most researchers believe that the cult of the Virgin Mary was formed during long discussions between Christian theologians, which contributed to the official recognition of her as the Mother of God. The most common cult of the Virgin became in Catholicism, where she is called the Madonna. The idea of the birth of Jesus Christ from the Virgin Mary, meanwhile, plays a very important role in the ontology and anthropology of Christianity. The atoning sacrifice of Jesus Christ removes original sin from man and radically changes his status. The woman who caused the fall of the human race becomes the way to its salvation. By becoming the Chosen Mother of the Savior of the world, she gained one and universal glory.

Keywords: *Mariology, anthropology, Christology, Catholic theology, existence, theological dogmas, religious tolerance.*

Określenie problemu i jego związek z ważnymi zadaniami naukowymi i praktycznymi.

Kultura chrześcijańska, jako integralna tradycja duchowa, usuwa boski status kobiety, ale pozostawia najważniejsze funkcje narodzin żywego Boga Jezusa Chrystusa i ochrony całego rodzaju ludzkiego. Większość badaczy uważa, że kult Maryi Panny powstał podczas długich dyskusji między teologami chrześcijańskimi, co przyczyniło się do oficjalnego uznania jej za Matkę Bożą. W katolicyzmie, gdzie kult Matki Bożej stał się najbardziej rozpowszechniony, nazywają ją Madonną, Panią. Kościół rzymskokatolicki opracował doktrynę o Maryi Pannie, nazywaną mariologią, i przyjął dogmaty o Wcieleniu, Niepokalanym Poczęciu i Wniebowzięciu Maryi Panny. Tymczasem idea narodzenia Jezusa Chrystusa z Maryi Dziewicy odgrywa bardzo ważną rolę w ontologii i antropologii chrześcijaństwa. Odkupieńcza ofiara Chrystusa usuwa grzech pierwotny człowieka i radykalnie zmienia status. Kobieta, która spowodowała upadek w grzech rodzaju ludzkiego, staje się drogą do jego zbawienia. Stając się wybraną Matką Zbawiciela świata, powszechną zyskała chwałę.

W tym kontekście ważną staje się problematyka Maryi Panny, główne postanowienia której mają nie tylko teoretyczne, ale także praktyczne zastosowanie w różnych systemach wyznaniowych. Dlatego badanie tej problematyki w kontekście filozoficznym i religijnym oraz badanie wszystkich aspektów teologicznych jest potrzebą czasu. Więc, przedmiotem naszych rozważań jest historia powstania dogmatu Maryi Panny, odzwierciedlona w Nowym Testamencie i literaturze apokryficznej. Analiza transformacji dogmatów katolickich dotyczących rozumienia postaci Matki Boskiej jest dziś szczególnie ważna. Dlatego formułując pewne wnioski i podsumowując teoretyczne założenia naszego opracowania, zostały wykorzystane materiały historyczne i współczesne osiągnięcia w dziedzinie teologii i nauk filozoficznych.

Analiza badań i publikacji podstawowych. W artykule analizują się podstawowe nurty w badaniu problemu kształtowania się postanowień teologicznych chrześcijaństwa patrystycznego na podstawie prac teologów L. Berkhova, O. Menia, L. Pisareva, M. Posnova, skupiających się głównie na historycznym kontekście procesu formowania się mariologii. Jednak w pracach tych badaczy kwestia Maryi Panny nie zajęła należnego jej miejsca, chociaż jest semantycznym centrum doktryny chrześcijańskiej. Analizując literaturę przedmiotu, należy zauważyć, że problemem mariologii zajmują się głównie teologowie, co wskazuje na brak ujęcia tego zagadnienia we współczesnym religioznawstwie.

Celem artykułu jest zbadanie wzorców i cech kształtowania doktryny Maryi Panny w doktrynie Kościoła rzymskokatolickiego oraz teologów wyznaniowych szkół dominikańskich i franciszkańskich.

Prezentacja głównego materiału i uzasadnienie uzyskanych wyników naukowych. W Kościele zachodnim kwestia trójcy Boga (triadologia) i istoty Chrystusa (chrystologia) nie wywołała takich dyskusji, jak na Wschodzie. Kościół zachodni przez długi czas był usatysfakcjonowany uznaniem "regula fidei", a później przyjął symbol wiary Nicejsko-

Konstantynopolski jako podstawę chrześcijańskiej ortodoksji. Uważa się, że zachodni teologowie zamiast spekulatywnego filozofowania zajmowali się zagadnieniami teologii praktycznej, w tym problemami antropologicznymi, badającymi naturę człowieka i sposoby zbawienia. To na tej podstawie odbyła się dyskusja teologiczna wokół najważniejszych zagadnień Mariologii na temat Niepokalanego Poczęcia pomiędzy słynnym teologiem biskupem Augustynem z Hipponu i naukowcem mnichem Pelagiuszem ze Szkocji.

Pelagiusz i jego zwolennicy rozwinęli etyczną i teologiczną doktrynę wolności wyboru, która faktycznie kontynuowała antropologiczne i humanistyczne poglądy epoki hellenistycznej, w tym filozofię i etykę stoicką. Według Pelagiusza, grzech pierworodny nie zniszczył duchowej natury człowieka. Grzeszne czyny ludzi tłumaczą się słabością ludzkiego ciała. Pelagianie twierdzili, że człowiek ma siłę, by nie grzeszyć. Nalegali na wolność ludzkiej woli i odpowiedzialność człowieka za swoje czyny, rozumiejąc wolność woli jako absolutną wolność wyboru między dobrem a złem. Dlatego soteriologia pelagianizmu polegała nie tyle na oddziaływaniu łaski Bożej na człowieka, ile na tym, w jakim stopniu jednostka osiągnie łaskę Bożą dzięki własnym wysiłkom wynikającym z jej woli.

Jeden z najwybitniejszych teologów zachodnich wczesnego chrześcijaństwa Augustyn napisał serię prac przeciwko pelagianizmowi. Ważnym punktem dyskusji o Niepokalanym Poczęciu Maryi było nauczanie augustianizmu o grzechu pierworodnym. Augustyn uznał ciało za nosiciela grzechu i wierzył, że grzech jest dziedziczny. Ponieważ każdy człowiek otrzymuje duszę od Boga, nie może ona posiadać informacji dziedzicznej. Stąd teolog doszedł do wniosku, że ciało człowiek otrzymuje od ojca, więc, samo ciało jest nosicielem grzechu pierworodnego [1, s. 368]. Stąd mamy pewne konsekwencje natemat pobożności łacińskiej. Po pierwsze, ponieważ nosicielem grzechu pierworodnego jest ciało, ciało jest złe. Po drugie, chrzest zaczęto interpretować jako sakrament, który zmywa grzech pierworodny. Po trzecie, skoro Chrystus nie mógł się narodzić z grzesznej matki, Matka Boża nie mogła mieć żadnego grzechu, ani nabytego, ani pierwotnego. Natomiast została Ona od grzechu pierworodnego zachowana dzięki szczególnej łasce Boga. To podejście zostało zastosowane przez Kościół katolicki w dogmacie o Niepokalanym Poczęciu.

Augustyn, odwołując się do Pelagiusza, przekonywał, że prawdziwa wolność to umiłowanie dobra, a nie możliwość wyboru między dobrem a złem, ponieważ w tym przypadku sam Bóg nie jest wolny, bowiem nie może wybrać zła ze względu na swoją naturę. Według Augustyna, Adam przed upadkiem w grzech mógł wybierać między dobrem a złem dzięki *prima gratia* (pierwszej łasce). Po upadku w grzech natura ludzka została zniszczona i grzeszna. Dlatego człowiek nie jest w stanie samemu wypracować sobie zbawienia z własnej woli. Tylko Bóg przez łaskę może ożywić ludzką wolę, aby człowiek mógł przyjąć zbawienie. Od popełnienia grzechu człowiek stracił *prima gratia*, więc, wola i umysł nie panują nad niższymi częściami duszy, ale są im posłuszne. Jeśli przed grzechem pierworodnym człowiek używał wolnej woli jako daru Boga, który utracił w wyniku grzechu, to teraz człowiek nie ma wolnej woli i stąd stał się podatny na grzech. Ten grzech jest usuwany przez chrzest. Ponieważ człowiek nie jest w stanie samodzielnie pokonać grzechu, Bóg daje mu *gratia sanans* (łaskę uzdrawiania).

Doktryna Pelagiusza przez pewien czas rozprzestrzeniła się we wschodniej części imperium, w Palestynie, przez patriarcha Konstantynopola Nestoriusza. Jednak z inicjatywy Augustyna kilka katedr lokalnych w Afryce Północnej i Rzymie potępiło pelagianizm, a Trzeci Sobór Ekumeniczny uznał tę doktrynę za heretycką [2, s. 168]. Natomiast Kościół zachodni, potępiając Pelagiusza, nie przyjął w pełni poglądów Augustyna na temat wolnej woli i problemu zbawienia. W szczególności dyskusja o łasce pierwszej powstała wśród mnichów z klasztoru Hadrumet. Niektórzy uważali, że ponieważ człowiek nie ma wolnej woli, jego działania nie mają znaczenia. Inni argumentowali, że łaska podtrzymuje wolną wolę i dlatego człowiek może wybierać dobro. Jeden z wybitnych teologów wczesnego chrześcijaństwa, Hieronim Błogosławiony, który spierał się z Pelagiuszem, również nie podzielał nauczania Augustyna o łasce pierwszej, wierząc, że w dziele zbawienia bierze udział również wola ludzka. Efektem tej dyskusji było upowszechnienie się w Kościele idei

semipelegianizmu, mające na celu złagodzenie poglądów Augustyna i ugruntowania się w teologiach Kościołów zachodniego i wschodniego.

W Europie Zachodniej w XII wieku teologię i filozofię charakteryzował rozwój dwóch głównych nurtów, zgodnie z którymi ukształtowała się koncepcja Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Scholastyka, którą prezentował Pierre Abelard oraz jego zwolennicy i przeciwnicy, nadal aktywnie rozwijała się w tym okresie. Zamiast tego pojawiło się wielu teologów, którzy nie zgodzili się ze scholastycznymi tendencjami dostosować myśli teologiczne wyłącznie do potrzeb edukacyjnych i formowania teorii na podstawach logicznych i racjonalnych. Myśliciele koncentrowali się na mistycyzmie, który wykracza poza szkolną racjonalność, ale wyraża głębię duchowego doświadczenia.

Podstawy mistycyzmu chrześcijaństwa zachodniego położył św. Benedykt z Nursji, który zawarł pierwszy statut życia monastycznego w zachodnim chrześcijaństwie. W swoim statucie Benedykt opisał zasady życia duchowego mnichów, które pozostają wzorem dla chrześcijaństwa. W klasztorach, które funkcjonowały według zasad benedyktyńców, mistycyzm zawsze zajmował czołowe miejsce. W XII wieku mistycyzm benedyktyński stał się przedmiotem myśli filozoficznej, która dążyła do zastosowania racjonalnych metod scholastyki do analizy życia duchowego.

Założycielem mistycznego nurtu filozofii był Bernard z Clervaux, który urodził się w Burgundii i został mnichem cysterskim. Stopni posłuszeństwa św. Benedykta stały podstawą refleksji Bernarda. Postrzegał je jako przygotowanie do mistycznego doświadczenia. Dzięki stopniom posłuszeństwa św. Benedykta mistyk poznaje własne ubóstwo. Znając własne ubóstwo, mistyk współczuje ubóstwu innych. Dopiero po oczyszczeniu serca Bóg otwiera mistykowi możliwość przeżycia duchowej ekstazy, czyli spotkania z Bogiem, którego święty doświadcza po śmierci. Poznanie Boga, zdaniem Bernarda, jest możliwe nie w uzasadnieniach teoretycznych, ale w zjednoczeniu z Bogiem, na podstawie bezgranicznej miłości do Boga. Dlatego miłość jest dla Bernarda podstawą mistycyzmu i osiąga się ją poprzez pokorę. Myśliciel uważał, że dusza, która ciąży do poznania Boga, rozpuszcza się w Nim jak kropla wody w winie. Jednak te rozpuszczenie nie rozstrzegał jako integralność, ponieważ Bóg i człowiek są nosicielami różnych natur i dlatego nie mogą się scalić. Jego zdaniem, te rozpuszczenie to ubóstwienie człowieka, podobieństwo człowieka do Boga.

W kwestiach chrystologicznych Bernard posługiwał się podejściem systemowo-strukturalnym i analizą systemu jako sposobem poznania Jezusa Chrystusa. Skupił się na swoim ziemskim sposobie życia, zwracając uwagę na wielki wpływ Maryi Panny i Józefa na czyny Chrystusa [3, s. 429]. Według teologa kontemplacja Syna Bożego jest drogą do poznania Boga. W doktrynie łaski i wolnej woli Bernard, z jednej strony, podziela pogląd Augustyna, że człowiek może przezwyciężyć grzech dzięki łasce Bożej, a z drugiej strony, wolna wola została przez niego uznana za ważne kryterium zbawienia: "Jeśli zabrać wolność wyboru, wtedy nie będzie nikogo, kto potrzebuje zbawienia. Soteriologia realizuje się w przypadku, gdy jest i Zbawiciel, i człowiek. Bóg to stwórca zbawienia, a wolny wybór jest włączeniem człowieka w zbawienie. Tylko Bóg daje zbawienie, ale akceptacja zbawienia możliwa tylko przez wolny wybór człowieka" [4, s. 73]. W ten sposób Bernard określa synergię między łaską a ludzką wolnością, ale wiara jest narzędziem do uzyskania usprawiedliwienia. Ponadto teolog przejmuje od Augustyna doktrynę o boskiej definicji zbawienia człowieka. Pojęcie "wiecznej determinacji" on odnosi do "niebiańskich narodzin" Nowego Testamentu, ponieważ "przed stworzeniem świata Bóg umiłował i obdarzył łaską swoich stworzeń w swoim Synu... Miłość Ojca usuwa wiele grzechów, zła i odpłaca się za dobro" [5, s. 34].

Pomimo specjalnego traktowania Maryi Panny, Bernard zaprzeczył doktrynie o Niepokalanym Poczęciu Dziewicy i jego uroczystej czci [6, s. 687]. Pomysł obchodzenia Niepokalanego Poczęcia Maryi jako święta zarodził się wśród duchowieństwa z Lyonu, z którym Bernard prowadził dyskusji. Należy zauważyć, że święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny zaczęło obchodzić dopiero w V wieku. Pierwsza wzmianka o nim znajduje się w patriarsze Konstantynopola Proclus oraz w trebniku papieża Gelazjusza. O święcie piszą także święci Jan Chryzostom, Epifanes i Augustyn. W Palestynie istnieje legenda, że święta królowa Helena zbudowała w Jerozolimie

świętynię ku czci Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Narodziny Matki Bożej to czas, w którym zaczęły się wypełniać wielkie obietnice Boga dotyczące ocalenia ludzkości z niewoli diabła. Wydarzenie to przybliżyło do ziemi Królestwo Boże, pobożność, cnotę i życie nieśmiertelne [7, s. 490]. Matkę Jezusa Chrystusa katolicy uznają za Matkę i miłosierną Patronkę, do Której nieustannie zwracają się ze szczególną czcią.

Bernard w swoich listach do kapłanów w Lyonie twierdzi, że święto Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny jest bezpodstawne, ponieważ jego zdaniem nie ma uzasadnienia teologicznego. Bernard zaapelował o brak sensownego procesu tworzenia liturgicznych form kultu i jego koordynacji ze Stolicą Apostolską. Według myśliciela literatura Starego i Nowego Testamentu nie zawiera informacji o niepokalanym poczęciu, a jedynie wskazuje na konsekrację w łonie matki. Jako przykład Bernard przytacza konsekrację proroka Jeremiasza: "Ukształtowałem Cię w łonie Twojej matki, Znałem Cię zanim zostałeś poczęty, zanim się urodziłeś, poświęciłem cię, Ustanowiłem cię prorokiem dla narodów!" (Jeremiasz 1: 5) i Jana Chrzciciela: "Gdy Elżbieta usłyszała pozdrowienie Maryi, poruszyło się dzieciątko w jej łonie, a Duch Święty nappełnił Elżbietę" (Łk 1,41). W ten sposób Bernard zgadza się na uznanie narodzin przez łaskę Ducha Świętego, ale zaprzecza niepokalanemu poczęciu, które nie zawiera teologicznego uzasadnienia. Ponadto teolog zauważa, że wszyscy ludzie urodzeni na tym świecie są w stanie grzechu pierworodnego. Oznacza to, że są pozbawieni łaski Bożej, a wraz z nią dziedzictwa Królestwa Niebieskiego. Wszyscy ludzie, łącznie z Maryją, odziedziczyli grzech pierworodny po Adamie i Ewie, którzy zgrzeszyli i swoim grzesznym czynem oddali człowieka pod wpływ diabła.

Szczytem myśli mariologicznej Kościoła rzymskokatolickiego w średniowieczu była nauka Tomasza z Akwinu. Teolog buduje własną koncepcję Maryi Panny w kontekście chrystologii i antropologii. W podstawowym dziele "Suma teologii" teolog usystematyzował filozoficzne i teologiczne zagadnienia chrystologii w oparciu o podejście metodologiczne Piotra Lombarda, wyrażone w formule opartej na doktrynie o Bodze, stworzeniu świata, upadku w grzech, Logosie, Wcieleniu. Doktryna Jezusa Chrystusa w interpretacji Tomasza z Akwinu jest przykładem metodologii badania "wstępującej chrystologii" [8, s. 271].

Akwinata rozpoczyna swoje rozważania od analizy Boskiego Logosu, a później ujawnia istotę Jego ludzkiej natury: "Udowodniliśmy już, że ani Adam, ani inny człowiek nie mogą poprawić [natury ludzkiej]: ponieważ człowiek nie przekracza natury i nie może być przyczyną łaski. Z tego samego powodu anioł też nie mógł naprawić ludzką naturę, ponieważ nie przerósł człowieka w doskonałości, będąc mu równym. Pozostaje więc przyznać, że tylko Bóg mógł dokonać takiej korekty. Gdyby Bóg naprawiał człowieka poprzez tylko własną wolę i moc, porządek Jego sprawiedliwości, który wymaga odpłaty za grzechy, nie zostałby zachowany" [9, s. 59].

Centralnym problemem chrystologii Tomasza z Akwinu było Wcielenie Chrystusa, które on interpretował w kontekście soteriologicznym. Według teologa, to grzech pierworodny spowodował, że Chrystus wstąpił na ziemię, określając Jego hipostatyczną jedność i działanie jako Boga-człowieka. Jednak Tomasz dopuścił teoretyczną możliwość Wcielenia bez grzechu pierworodnego, biorąc pod uwagę wszechmoc Boga. W swoim rozumowaniu dochodzi do wniosku, że rezultatem Wcielenia było zbawienie ludzkości i jej nawrócenie do Boga. Najwyższym darem Boga dla człowieka było hipostatyczne połączenie natury Boskiej i ludzkiej. Akwinata w sposobie ich połączenia posługuje się głównymi pojęciami metafizyki Arystotelesa "byt" i "istota". Pojęcie "bytu" można interpretować w dwóch znaczeniach: 1) potencjalność w rzeczywistości; 2) prawdziwość wyroku. Pojęcie "istoty" wywodzi się z pierwszej interpretacji "bytu", ponieważ wyraża istotę rzeczy [10, s. 37]. W zależności od definicji każda rzecz należy do określonego rodzaju i gatunku, więc "istotę" można interpretować jako przypuszczalną "wartość" (supposita).

Substancje złożone charakteryzują się materią i formą, co nie pozwala nazwać każdą z nich istotą, ponieważ ta ostatnia występuje w dwóch substancjach jednocześnie. Dlatego Tomasz z Akwinu posługuje się pojęciem „pierwszej substancji”, której istnieniem jest materia i forma [10, s. 32]. Materia ma dwa aspekty istnienia: pozytywny (zdolność do realności) i negatywny (zaprzeczenie pewności). Forma jawi się zatem jako zasada rzeczywistości i "pierwsza substancja" [10, s. 370].

Doskonałość Chrystusa przejawia się w soteriologii Tomasza z Akwinu poprzez wzajemne pragnienie natury boskiej i ludzkiej do zbawienia ludzi. Stąd myśliciel określa wewnętrzną potrzebę zbawienia człowieka. Dlatego ziemskie życie Chrystusa należy rozważyć przez pryzmat soteriologii. Droga Krzyża Chrystusa w katolicyzmie jest drogą do poznania tajemnicy Chrystusa i Jego misji. Zauważając we Wcieleniu centralny problem chrystologii, Tomasz z Akwinu w Zmartwychwstaniu określił główne znaczenie całej nauki Chrystusa. Wyrażenie ludzkich uczuć przez Chrystusa na Drodze Krzyżowej dla teologa nie było dowodem na przejawienie się Jego ludzkiej natury. Osoba Chrystusa w Boskiej i ludzkiej integralności cierpiała.

Chrystologia Tomasza z Akwinu miała decydujący wpływ na ukształtowanie się oficjalnego stanowiska Kościoła rzymskokatolickiego w doktrynie Jezusa Chrystusa. Krytykowano koncepcję doskonałej ludzkiej natury Chrystusa, która w wypowiedzi teologa została uznana za drugorzędną wobec Boskości. Niemniej jednak Tomasz z Akwinu podkreślił ontologiczną jedność Osoby Chrystusa i uznał Jego misję jako Zbawiciela ludzkości [11, s. 65].

Antropologia Tomasza opiera się na filozofii Arystotelesa, powtarzając klasyfikację dusz greckiego myśliciela. Związek duszy z ciałem Tom zinterpretował jako związek formy i materii. Istnieje różnica między trzema typami dusz (roślinna, zwierzęca i ludzka): dusze roślinne i zwierzęce to formy materialne, które istnieją wyłącznie w związku z materią. Zamiast tego, dusza ludzka jest trwałą i samoistną formą, która może istnieć niezależnie, bez materii. Udowadniając niematerialność i nieśmiertelność duszy, Tomasz powtarzał idee sformułowane przez Alberta Wielkiego. Ponieważ dusza jest formą ciała, nie mogłaby się pojawić bez ciała. Dlatego Tom zaprzeczył istnieniu duszy. Cechami duszy są umysł i wola, które odróżniają człowieka od wszystkich innych materialnych substancji na świecie. W ludzkim ciele nie ma organu, który je produkuje. Dlatego są one nieuchwytny i związane z duszą, a nie ciałem. Nawet po śmierci człowieka, kiedy ciało i dusza są rozdzielone, umysł i wola są cechami duszy.

Rozważając kwestię Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, Tomasz z Akwinu broni ideę konsekracji Maryi w łonie matki, ponieważ Pismo Święte nie wspomina o narodzinach Maryi. W Ewangeliach nie ma informacji o tym, kto był rodzicem Maryi Panny i w jakich okolicznościach się urodziła. Święto Narodzenia Najświętszej Maryi Panny oparte jest na tradycjach Kościoła. Szczególne miejsce w literaturze apokryficznej zajmuje Protoewangelia Jakuba, która nie jest zawarta w kanonie biblijnym, ale zawiera genealogię Maryi Panny i wyjaśnia pewne momenty historii i wydarzenia Nowego Testamentu. Jak wiadomo z protestanckiej Ewangelii Jakuba, rodzice przyszłej matki Jezusa Chrystusa, Anna i Joachim, byli szanowanymi ludźmi, ponieważ jej ojciec należał do kohorty kapłanów świątyni jerozolimskiej. Matka Marii, Anna, była kobietą bogatą i prawą, ale bezdzietną. Jej mąż nie chciał opuścić żony, mimo ciągłego upokorzenia, jakie znosił ze strony społeczeństwa, ponieważ taka sytuacja była uważana za znak grzechu lub kary Bożej [4, s. 74]. Anna cierpiała z powodu presji wywieranej na jej rodzinę, więc, modlili się nieustannie do Pana z nadzieją i pokorą, prosząc o Jego błogosławieństwo i otrzymali wielką nagrodę, zostając rodzicami. Przebywając w różnych miejscach, Anna i Joachim otrzymali od anioła objawienie, że Bóg wysłuchał ich modlitwy i pobłogosławił ich i że oni otrzymają córeczkę, pomimo podeszłego wieku pary. Po narodzinach córki Maryi rodzice przynieśli ją do świątyni, aby złożyć przepisana prawem ofiarę i spełnić ślubowanie. Wydarzenie to jest zakorzenione w tradycji chrześcijańskiej i obchodzone jest jako Wejście do Kościoła Marii Panny, zajmując szczególne miejsce w szeregu uroczystości kościoła chrześcijańskiego [4, s. 75].

Posługując się Protoewangelią Jakuba, Tomasz z Akwinu konkluduje, że uświęcenie Maryi w łonie matki jest odkupieniem od grzechu pierworodnego, które jest możliwe tylko dzięki łasce. Sama łaska, zdaniem teologa, jest przekazywana wyłącznie inteligentnemu stworzeniu, co uniemożliwia uświęcenie Maryi do wniebowstąpienia duszy inteligentnej. A celem odkupienia od grzechu pierworodnego powinna być tylko istota inteligentna, podczas gdy płód w łonie matki nie ma winy. Dlatego według Tomasza z Akwinu, gdyby Panna została konsekrowana przed zjednoczeniem duszy rozumnej z ciałem, nie miałyby grzechu pierworodnego, który eliminuje prawdę o zbawieniu Chrystusa dla wszystkich ludzi. W ten sposób Tomasz dochodzi do wniosku, że uświęcenie Maryi nastąpiło po zjednoczeniu rozumnej duszy z ciałem.

Jeden z największych myślicieli scholastyzmu i najwybitniejszy przedstawiciel szkoły franciszkańskiej Duns Scott próbował rozwiązać problem teologiczny w kontekście niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny. To on sformułował kilka podstawowych innowacji myśli scholastycznej, które weszły do doktryny Kościoła rzymskokatolickiego w postaci dogmatów. W kwestii niepokalanego poczęcia Najświętszej Maryi Panny myśliciel wyszedł z faktu, że wszyscy ludzie są skażeni grzechem, ale Chrystus, będąc absolutnie doskonały, nie mógł narodzić się z kobiety z grzechem pierworodnym. Dlatego Maryja musiała zostać uwolniona od plamy tego grzechu. Bóg uwolnił ją w drodze wyjątku. Duns Scott z góry nazywa to cudowne zbawienie [12, s. 88]. Doktryna ta została oficjalnie zatwierdzona dla diecezji rzymskiej w XV wieku, a w XVIII wieku dla całego Kościoła rzymskokatolickiego. Jednak najważniejsze dla rozpowszechnienia nowej doktryny było ogłoszenie przez Papieża Piusa IX z 8 grudnia 1854 r. Dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Maryi. W bulli "Ineffabilis Deus" Papież napisał, że Najświętsza Maryja Panna od pierwszej chwili poczęcia jest zbawiona od grzechu pierworodnego [13, s. 228–229]. Według teologów katolickich ocalenie Maryi od grzechu pierworodnego oznacza także dla niej wolność od wszelkich następstw tego grzechu w porządku moralnym, czyli wolność od skłonności do grzechu. W ten sposób nauczanie to stawia Najświętszą Dziewicę poza potomstwem Adama i uwalnia ją od powszechnych konsekwencji grzechu pierworodnego dla całej ludzkości.

Wnioski i perspektywy dalszych badań. Powstanie kultu Maryi Panny nastąpiło w okresie soborów powszechnych, które położyły fundamenty chrześcijaństwa w nauczaniu trynitarnym, teologii chrystologicznej i mariologii. Drugi Sobór powszechny (I Konstantynopolitański) utwierdzając substancjalną tożsamość Osób Trójcy nie był w stanie położyć koniec dyskusjom w kwestii połączenia Boskiej i ludzkiej natury Chrystusa, która pozostała otwarta. Dopiero Sobór w Efezie położył podwaliny pod kult Maryi Panny, głosząc ją Bogarodzicą, a tym samym ustanowił wyższość w debacie chrystologicznej Aleksandryjskiej teologii katachetycznej nad Antiocheńską szkołą teologiczną. Obalenie doktryny nestoriańskiej na Soborze w Efezie umożliwiło jednak teologii chrześcijańskiej pozbycie się chrystologicznego podziału osobowości. Ważnym osiągnięciem Soboru było głoszenie koncepcji Teologicznej, że w naturze ludzkiej Chrystus jako Słowo przyjął pełnię ludzkości. Przeanalizowano katolicką naukę o roli Maryi Panny w sprawie zbawienia i jej matczynym patronacie, który prowadzi do przyjęcia przez wszystkich ludzi Jezusa jako swojego Zbawiciela i kształtowania u wierzących wizerunku Syna Bożego. Udowodniono, że dla wiernych Kościoła rzymskokatolickiego Maryja jest nie tylko Matką, ale wzorem życia chrześcijańskiego i wizerunkiem całego Kościoła. Więc, w katolicyzmie, w przeciwieństwie do innych wyznań chrześcijańskich, ukształtowały się dogmaty o Wcieleniu, Niepokalanym Poczęciu i Wniebowzięciu Maryi, które uzupełniają naukę chrystologiczną ukształtowaną na podstawie Pisma Świętego i literatury apokryficznej. Potwierdzają chrześcijański dogmat Boga Jezusa Chrystusa, wyjaśniając, że istnieje w jednej osobie natura boska i ludzka oraz wola boska i ludzka.

Список використаних джерел та літератури

1. Плакид (Дезей). Блаженный Августин и "Филиокве" // Хрестоматия по сравнительному богословию. М.: Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2005. С. 364–384.
2. Соколовський О. Ефеський собор у світлі христологічних дебатів // Гілея. 2018. Вип. 131 (№ 4). С. 165–169.
3. Бернард Клервоский // Антология средневековой мысли: в 2 т. / ред., сост. С. С. Неретина, сост. Л. В. Бурлака. Санкт-Петербург : РХГИ, 2001 Т. 1: Теология и философия европейского Средневековья. 2001. С. 427–476.
4. Напюрковский С. Богородица в вероучении и предании Католической Церкви. Пособие по мариологии. М.: "Издательство Францисканцев", 2015. 176 с.
5. Мак-Грат А. Введение в христианское богословие. [Пер. с англ. Полторацкая Н. Ф., Дыханов В. Я.]; Одес. богосл. семинария ЕХБ. Одесса: Богомыслие: Библия для всех, 1998. 493 с.
6. Нафанаил (Львов). О латинском догмате непорочного зачатие // Хрестоматия по сравнительному богословию. М.: Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2005. С. 672–692.
7. Поснов М. История Христианской Церкви (до разделения Церквей – 1054 г.). Брюссель: Жизнь с Богом, 1964. 614 с.

8. Соколовський О. Христологія: еволюція доктрини: монографія. Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2018. 472 с.
9. Москалик Я. Нарис христологічної доктрини. Львів: Вид-во ЛБА Свічадо, 1998. 88 с.
10. Фома Аквинський. Сумма теології Ч. 1 : Вопросы 1-43. Киев; Москва, 2002. 560 с.
11. Соколовський О. Христологічні ідеї у вченнях католицьких теологів // Українська полоністика. Житомир: Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2020. Вип. 17. С. 59–67.
12. Городнечий о. Юстиніан О. Православне і католицьке розуміння догми про Непорочне Зачаття Діви Марії. Львів: Свічадо, 2014. 104 с.
13. Булла "Ineffabilis Deus" Папи Пія IX // Християнское вероучение: Догматические тексты учительства церкви III–XX вв. / [отв. ред. о. Пьер Дюмулен; пер. с фр. Н. Соколовой, Ю. Куркиной]. Санкт-Петербург : Издательство св. Петра, 2002. С. 228–229.

References (translated & transliterated)

1. Plakid, (Dezej). (2005). Blazhennyj Avgustin i "Filiokve" [Blessed Augustine and "The Filioque"]. *Hrestomatija po sravnitel'nomu bogosloviju. M.: Podvor'e Svjato-Troickoj Sergievoj Lavry*, 364–384 [in Russian].
2. Sokolovs'kyj, O. (2018). Efes'kyj sobor u svitli hry'stologichny`h debativ [The Council of Ephesus in the light of Christological debates]. *Gileya*, 131 (4), 165–169 [in Ukrainian].
3. Bernard Klervoskij (2001). *Antologija srednevekovoj mysli* [Anthology of Medieval Thought]. V 2 t. Sankt-Peterburg: RHGI, T. 1: Teologija i filosofija evropejskogo Srednevekov'ja [Theology and philosophy of the European Middle Ages], 427–476 [in Russian].
4. Napjurovskij, S. (2015). *Bogorodica v verouchenii i predanii Katolicheskoy Cerkvi. Posobie po mariologii* [Virgin in doctrine and tradition of the Catholic Church. Handbook on Mariology]. M.: "Izdatel'stvo Franciskancov" [in Russian].
5. Mak-Grat, A. (1998). *Vvedenie v hristianskoe bogoslovie* [Introduction to Christian Theology]; Odes. bogosl. seminarija EHB. Odessa: Bogomyслиe: Biblija dlja vseh [in Russian].
6. Nafanail, (L'vov). (2005). O latinskom dogmate neporochnogo zachatie [On the Latin dogma of the Immaculate Conception]. *Hrestomatija po sravnitel'nomu bogosloviju. M.: Podvor'e Svjato-Troickoj Sergievoj Lavry*, 672–692 [in Russian].
7. Posnov, M. (1964). *Istorija Hristianskoj Cerkvi (do razdelenija Cerkvej – 1054 g.)* [History of the Christian Church (before the separation of the Churches – 1054)]. Brjussel': Zhizn' s Bogom [in Russian].
8. Sokolovs'kyj, O. (2018). *Hry'stologiya: evolyuciya doktryny` : monografiya* [Christology: Evolution of doctrine: monograph]. Zhy'tomy`r: Vy`d-vo Yevenok O. O. [in Ukrainian].
9. Moskaly`k, Ya. (1998). *Nary`s hry'stologichnoyi doktryny`* [Essay on Christological doctrine]. L`viv: Vy`d-vo LBA Svichado [in Ukrainian].
10. Foma Akvinskij. (2002). *Summa teologii Ch. 1: Voprosy 1-43* [Sum of Theology Ch. 1: Questions 1-43]. Kiev; Moskva [in Russian].
11. Sokolovs'kyj, O. (2020). Hry'stologichni ideyi u vchennyah katoly`cz`ky`h teologiv [Christological ideas in the teachings of Catholic theologians]. *Ukrayins`ka polonisty`ka. Zhy'tomy`r: Vy`davny`cztvo Zhy'tomy`rs`kogo derzhavnogo universy`tetu imeni Ivana Franka*, 17, 59–67 [in Ukrainian].
12. Gorodnechy`j, o. Yusty`nian, O. (2014). *Pravoslavne i katoly`cz`ke rozuminnya dogmy` pro Neporochne Zachattya Divy` Mariyi* [Orthodox and Catholic understanding of the dogma of the Immaculate Conception of the Virgin Mary]. L`viv: Svichado [in Ukrainian].
13. Bulla "Ineffabilis Deus" Papy Pija IX [Pope Pius IX's "Ineffabilis Deus"]. (2002). *Hristianskoe verouchenie: Dogmaticheskie teksty uchitel'stva cerkvi III–XX vv.* Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo sv. Petra, 228–229 [in Russian].

Статтю отримано 17.06.2020 р.
Прийнято до друку 22.10.2020 р.